

Дані положення мають бути враховані як у чинному законодавстві, так і в Проекті КПК України.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що реформування кримінального процесу має відбуватись з урахуванням прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, кодифікацією його рішень та імплементації їх у процесуальну форму, що визначає правовий режим інституту запобіжних заходів, з дотриманням принципу верховенства права.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розкритті проблеми реалізації верховенства права при удосконаленні процесуальної форми досудового слідства.

Список використаної літератури:

1. Алейніков Г.Л. Використання рішень Європейського Суду при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту // Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України: Матер. всеукр. наук.-практ. конференції. – Запоріжжя, 2006. – С. 31-35.
2. Банчук О.А., Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. – К., 2005.
3. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського Суду з прав людини. – Харків, 2008.
4. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа Українського конституційного ладу // Право України. – 2011. – № 5. – С. 159-173.
5. Губська О.А. Взяття під варту як запобіжний захід у світлі національного та міжнародного законодавства // Адвокат. – 2007. – № 3.
6. Лавринович О.В. Європейський вимір судово-правової системи України: реформи в дії // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 6. – С. 7-10.
7. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: Монографія: У 2-х кн. / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2008. – Кн. 1: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії.
8. Савонюк Р.О. Загальна декларація прав людини та проблеми забезпечення прав суб'єктів кримінального процесу // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 6. – С. 51-57.
9. Сімонович Д.В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України: Монографія. – Харків, 2011.
10. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. – 5-те вид., доп. і перероб. – К., 2007.
11. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України // Право України. – 2011. – № 5. – С. 175-185.
12. Яковлев Н.М. Реализация международно-правовых стандартов в защите личности // Уголовный процесс. – 2006. – № 4. – С. 35-44.

Надійшла до редакції 12.10.2011

ЧАПЛИНСЬКИЙ К.О.,

кандидат юридичних наук, доцент

КОВБАСА В.М., здобуач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто особливості використання спеціальних знань як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування. Акцентовано увагу на ролі і місці спеціальних знань у розкритті та розслідуванні злочинів.

Ключові слова: спеціальні знання, тактичне забезпечення, тактика, досудове розслідування.

Рассмотрены особенности использования специальных знаний как средства тактического обеспечения досудебного расследования. Акцентировано внимание на роли и значении специальных знаний в процессе раскрытия и расследования преступлений.

Ключевые слова: специальные знания, тактическое обеспечение, тактика, досудебное расследование.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of using of special

knowledges as method of tactical supply of pretrial investigation. The author have concentrated the attention on the meaning of special knowledges in a process of investigation the crime.

Keywords: *special knowledges, tactical supply, tactics, pretrial investigation.*

Одним із основних завдань кримінального судочинства є повне і швидке розкриття та розслідування злочинів, для вирішення якого слідчий повинен вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину. Вирішення цих завдань неможливе без застосування слідчими певних знань, умінь та навичок, що одержані під час професійної підготовки та практичної діяльності. Втім, для вирішення вказаних завдань недостатньо наявності лише юридичних знань, оскільки на сьогодні неможливо уявити сучасне досудове розслідування без використання останніх досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів. Тому слідчий за своєю базовою підготовкою повинен володіти спеціальними знаннями у різних галузях права, а також криміналістики, судової медицини і психіатрії. Але розслідування у будь-якій кримінальній справі вимагає від нього також глибоких знань і в інших галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла. Зважаючи на це, особливе значення у тактичному забезпеченні досудового розслідування має використання «спеціальних знань».

Під час проведення окремих слідчих дій слідчий може самостійно застосовувати будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо ними володіє для вирішення конкретних питань. У випадку, якщо цих знань не достатньо, то слідчий залучає експерта чи спеціаліста або коли їх участь у досудовому слідстві відповідно до процесуального закону є обов'язковою.

Вагомий внесок у розвиток спеціальних знань зробили відомі вчені – криміналісти та процесуалісти, зокрема, В.Д. Берназ, В.І. Гончаренко, Г.І. Грамович, А.І. Дворкін, Г.Б. Дергай, Л.М. Ісаєва, А.В. Іщенко, І.П. Красюк, М.В. Костицький, О.А. Кравченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.К. Лисиченко, В.М. Махов, І.В. Пиріг, Р.Д. Рахунов, Б.В. Романюк, Н.А. Селіванов, З.М. Соколовський, В.М. Тертишник, В.В. Циркаль, В.І. Шиканов, М.Г. Щербаковський та багато інших.

Однак узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що далеко не всі слідчі застосовують спеціальні знання під час розслідування злочинів. Під час опитування 14 % слідчих вказали, що застосовують власні спеціальні знання при проведенні окремих слідчих дій, у 17 % – використовують допомогу фахівців і спеціалістів. У 32 % випадків залучення спеціаліста було необхідністю, але слідчими їх знання не використовувалися.

Отже, метою цієї статті є висвітлення тактики використання спеціальних знань у системі тактичного забезпечення досудового розслідування.

У теорії кримінального процесу та криміналістики науковцями неодноразово застосовувались спроби конкретизувати поняття «спеціальні знання». Діюче кримінально-процесуальне законодавство України не наводить визначення поняття «спеціальні знання».

В юридичній літературі науковцями одночасно вживаються терміни «спеціальні знання» і «спеціальні пізнання». На думку В.С. Кузьмічова і І.В. Пирога, вживаючи ці терміни, вчені вкладають у них однаковий зміст, іноді не пояснюючи цього [1, с. 39].

З філософської та філологічної точки зору дані терміни не є синонімічними, хоча їх зміст частково співпадає. У науковій літературі під «знанням» розуміють сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження; а пізнання походить від слова «пізнавати» – осягати розумом явища об'єктивної дійсності, одержувати істинне уявлення про кого-, що-небудь [2, с. 787]. На думку В.Б. Романюка, пізнання – це здобуття істинних знань та уяви про будь-що, але пізнання, у тому числі події злочину, вимагає також наявності у суб'єкта пізнання певних знань, навичок та досвіду [3, с. 21]. Іншими словами, пізнання та знання відрізняються одне від одного як процес і результат.

Можна погодитися з думкою В.М. Махова, який вважає використання терміна «спеціальні знання» більш точним, ніж термін «спеціальні пізнання» [4, с. 39].

У криміналістичній літературі серед вчених – криміналістів і процесуалістів – немає одностайної думки з приводу визначення поняття «спеціальних знань».

Так, Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов і Є.Р. Россинська спеціальні знання визначають, як пізнання, придбані суб'єктом у процесі практичної діяльності шляхом спеціальної підготовки або професійного досвіду, засновані на системі теоретичних знань у відповідній галузі [5, с. 398].

На думку Б.В. Романюка, спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей спеціального виду, якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства [3, с. 57].

В.Д. Юрчишин, під спеціальними знаннями розуміє сукупність науково обґрунтованих знань у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла певної особи (спеціаліста) в межах будь-якої професії, які відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства є необхідними для повного, всебічного, об'єктивного встановлення обставин, що входять у предмет доказування, та вирішення інших завдань кримінального процесу [6, с. 44].

В.К. Лисиченко і В.В. Циркаль спеціальні знання визначають як незагальновідомі у судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за окремою спеціальністю особою, залученою в якості спеціаліста чи експерта з метою сприяння слідству або суду в з'ясуванні обставин справи чи дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх застосування [7, с. 22].

Таку позицію займає і А.А. Ейсман, зазначаючи, що спеціальні знання не є загальновідомими, не є загальнодоступними, а це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, однак, якими не володіє адресат доказування (слідчий, суд, учасники процесу) [8, с. 91].

Узагальнюючи думки вчених, можна зазначити, що при визначенні спеціальних знань автори здебільшого враховують вид професійної діяльності та певну спеціальність.

На думку М.Г. Щербаковського, спеціальні знання – це професійні знання, навички, здобуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки і техніки, що використовуються разом з науково-технічними засобами при проведенні експертизи [9, с. 3]. У цьому визначенні автор використання спеціальних знань обмежує тільки проведенням експертизи.

Вказуючи на спосіб отримання спеціальних знань та наголошуючи на відповідності їх сучасному науковому та практичному рівню, надає своє визначення В.Ю. Шепітько. До спеціальних знань він відносить будь-які знання та вміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науковому та практичному рівню [10, с. 119].

На думку В.С. Кузьмічова і І.В. Пирога, спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [1, с. 15].

С.Р. Россинська вказує, що під спеціальними знаннями слід розуміти систему теоретичних знань та практичних навичок у галузі конкретної науки, техніки, мистецтва та ремесла, набутих шляхом проходження, підготовки або придбанням професійних навичок та вирішення завдань, що виникають при здійсненні судочинства [11, с. 32]. Причому до спеціальних не відносять загальновідомі, а також юридичні знання, за винятком знань у галузі криміналістики, які можуть використовуватись при проведенні криміналістичної експертизи [12, с. 76].

Такі визначення поняття «спеціальних знань», на нашу думку, найбільш повно відображають їх природу, походження та напрямки використання.

Загалом більшість вчених поділяють усіх науковців, які розробляли проблему визначення спеціальних знань, на п'ять груп: перша група вважає спеціальні знання незагальнодоступними; друга – що спеціальні знання – тільки наукові; третя група розглядає спеціальні знання як такі, що відповідають сучасному рівню розвитку науки і можуть використовуватись у сфері кримінально-процесуальної діяльності; четверта група визначає спеціальні знання, базуючись на роді професійної діяльності за певною спеціальністю; п'ята група стверджує, що спеціальні знання відсутні у суб'єкта доказування.

Справедливо вказує І.В. Пиріг [13, с. 12], що не можна погодитись тільки з вченими, які висловлюють думку про відсутність спеціальних знань у суб'єктів доказування, тобто органу дізнання, слідчого, прокурора, судді.

Узагальнення поглядів вчених дозволяє визначити основні критерії, що використовуються при визначенні поняття «спеціальні знання»:

- загальна мета використання спеціальних знань спрямована на сприяння вирішенню за-

вданих кримінального судочинства, зокрема, повне і швидке розкриття та розслідування злочинів;

- спеціальні знання ґрунтуються на сучасних досягненнях науки і техніки;
- спеціальні знання являють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок;
- за способом отримання спеціальні знання набуваються шляхом спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи.

Спеціальні знання під час проведення досудового розслідування завжди використовуються цілеспрямовано. Розкриття поняття цільового призначення спеціальних знань у кримінальному судочинстві має не тільки теоретичне, але й практичне значення.

Спеціальні знання, що використовуються в межах кримінально-процесуального законодавства, складають наукові основи слідчої і судової діяльності. Чітке визначення мети їх застосування на кожній стадії кримінального процесу важливе для правильного розуміння функцій і повноважень осіб, які використовують ті чи інші види знань у передбачених законом процесуальних формах [13, с. 17].

Базуючись на дослідженнях вчених, можна визначити основні цілі використання спеціальних знань:

- сприяння повному і швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів;
- встановлення істини у кримінальній справі;
- дослідження певних об'єктів та явищ;
- отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних обґрунтованих рішень по справі;
- сприяння виявленню, фіксації і вилученню доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій;
- розробка тактичних і технічних засобів та методів збирання доказів тощо.

Тактика використання спеціальних знань займає важливе місце в системі тактичного забезпечення досудового розслідування. На важливість використання спеціальних знань у розкритті і розслідуванні злочинів вказують як вчені, так і працівників правоохоронних органів. Так, керівництво МВС України проаналізувало якість підготовки фахівців та визначило основні недоліки у підготовці слідчих:

- невміння кваліфіковано визначатись з наявністю або відсутністю складу злочину при вивченні матеріалів дослідчої перевірки;
- невміння застосовувати на практиці здобуті теоретичні знання, що відображається при складанні процесуальних документів та проведенні слідчих дій;
- невміння встановлювати психологічний контакт із допитуваним.

Взагалі усім випускникам спеціалізованих навчальних закладів притаманний недостатній рівень знань тактики проведення слідчих дій та тактики розслідування окремих видів злочинів, як наслідок невміння надати належну правову оцінку наявним доказам, спланувати подальше розслідування та прийняти законне рішення у справі. Найчастіше молоді слідчі не розуміють кінцеву мету розслідування злочинів, необхідний обсяг доказів для притягнення злочинця до кримінальної відповідальності або закінчення розслідування у справі [14].

Окрім того, за нашими дослідженнями, значна кількість слідчих (16 %) закінчила цивільні вузи. Ця категорія слідчих (14 %) відзначає, що отримали недостатній обсяг знань для якісного розкриття і розслідування злочинів.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що невикористання спеціальних знань або неправильне їх застосування під час проведення слідчих дій є суттєвим фактором, що знижує якість та ефективність досудового слідства, а інколи веде до тактичних помилок і прорахунків та прийняття необґрунтованих рішень.

Список використаної літератури:

1. Кузьмічов В.С. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія / В.С. Кузьмічов , І.В. Пиріг – Д., 2007.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2003.
3. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія / Б.В. Романюк – К., 2002.
4. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : моногра-

- фія / В.Н. Махов – М., 2000.
5. Криміналістика: учебник для вузов / под. ред. Р.С. Белкина. – М., 2000.
 6. Юрчишин В.Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / В.Д. Юрчишин – 2007.
 7. Лисиченко В.К. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособие / В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль – К., 1987.
 8. Эйсман А.А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование) / А.А. Эйсман – М., 1967.
 9. Щербаковський М.Г. Тактика проведення судових експертиз : лекція для усіх форм навчання / М.Г. Щербаковський – Х., 2004.
 10. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого / В.Ю. Шепітько – К., 2001.
 11. Россинская Е.Р. Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве / Е.Р. Россинская // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С.32–43.
 12. Надгорний Г. Закон України «Про судову експертизу» / Г. Надгорний, М. Сегай, Б. Ісакович // Право України. – 1999. – № 2. – С.75–78.
 13. Пиріг І.В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / І.В. Пиріг – К., 2006.
 14. Лист заступника начальника ГУМВС України в Дніпропетровській області начальника слідчого управління Гризи О.В. від 06.09.2010 р. № 8/7034.

Надійшла до редакції 18.10.2011

ЛИТВИНОВ В.В., викладач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.135

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досліджено теоретичні та законодавчі положення щодо можливості класифікації підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування. Запропоновано класифікацію підстав закриття кримінальної справи на стадії досудового розслідування.

Ключові слова: закриття кримінальної справи, підстави закриття кримінальної справи, класифікація підстав до закриття кримінальної справи.

Исследованы теоретические и законодательные положения возможности классификации оснований прекращения уголовного дела в стадии досудебного расследования. Предложена классификация оснований прекращения уголовного дела на стадии досудебного расследования.

Ключевые слова: прекращение уголовного дела, основания прекращения уголовного дела, классификация оснований прекращения уголовного дела.

Investigated the theoretical and legislative positions of possibility of classification of grounds of closing of criminal case in the stage of pre-trial investigation. On the basis of the conducted research offered classification of grounds of closing of criminal case in the stage of pre-trial investigation.

Keywords: closing of criminal case, grounds of closing of criminal case, classification of grounds to closing of criminal case.

Вітчизняний КПК налічує у собі значну кількість підстав закриття кримінальної справи¹, що надає можливість диференційовано підходити до цієї стадії кримінального процесу. Але крім позитивної, це має і свою негативну сторону. Велика кількість підстав закриття кримінальної справи викликає певні труднощі по їх застосуванню.

З прийняттям КК України в 2001 році, КПК України зазнав суттєвих змін щодо застосу-

¹ п.п. 1, 2, 4 (ст.ст. 44, 86 КК та ст. 87 КК), 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ч.1 ст.6; п.2 ч.1 ст. 213; ст. 7-3 КПК та ст. 97 КК; ст. 7 КПК та ст. 48 КК; п.1 ч. 1 ст. 7-1, ст. 7-2 КПК та ст. 45 КК; п.2 ч. 1 ст. 7-1, ст. 8 КПК та ст. 46 КК; п.3 ч. 1 ст. 7-1, ст. 9 КПК та ст. 97 КК; п.4 ч. 1 ст. 7-1, ст. 10 КПК та ст. 47 КК; п.5 ч. 1 ст. 7-1, ст. 11-1 КПК та ст. 49 КК; ч. 2 ст. 282 КПК; ч. 3 ст. 282 КПК.

